

УДК 658.33

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ДІАГНОСТИКИ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Коваленко В.В.

Хмельницький національний університет

У статті розглядається сутність поняття «методів діагностики». Досліджено та проаналізовано відомі методичні підходи до діагностики економічної безпеки підприємства. Узагальнено існуючі підходи до вибору системи показників. Обрано ті методи, що доцільно використовувати в діагностиці економічної безпеки сучасного підприємства.

Ключові слова: діагностика, економічна безпека підприємства, метод діагностики, комплексний метод, пороговий метод, метод економічної ефективності.

Постановка проблеми. В умовах невизначеності функціонування національної економіки України підприємства мають визначати цільові критерії оцінки своєї фінансової захищеності та економічної безпеки, формулювати систему сигнальних індикаторів загроз, а також, в залежності від певних специфічних особливостей діяльності, виробити власні підходи до моніторингу і аналітичної оцінки, що будуть найкращим чином визначати реальні критичні значення кризового стану за усіма видами діяльності із практичної точки зору їх використання, при цьому послуговуючись наявними науково – обґрунтованими методичними підходами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам теорії, методології та практичним питанням діагностики економічної безпеки підприємства присвятили значну кількість наукових праць вітчизняні та іноземні економісти. Зокрема, Т. О. Загорна, Ю. О. Горбачук, Н. Б. Кушнір, І. В. Кривов'язюк, Дж. Блек та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Внаслідок складності та багатогранності даного питання щодо методичних підходів діагностики економічної безпеки підприємства в сучасних мовах, існують окремі аспекти, які потребують більш поглибленого та детального дослідження.

Мета статті. Головною метою статті є дослідження сучасних методичних підходів до визначення рівня економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу. В сучасних підходах до діагностики підприємства вчені-економісти пропонують використовувати певні моделі або ж застосовувати сукупність даних моделей та деяких методів.

Так, вчені О. О. Гетьман і В. М. Шаповал під методом діагностики розуміють комплекс науково-методичного інструментарію дослідження стану підприємства [1, с. 192].

В. М. Івахненко під методом діагностики вбачає спосіб, підхід до явища, що вивчається, запланований шлях наукового пізнання дійсності й встановлення істини, засіб, прийом чи образ дії, або ж ціла сукупність взаємопов'язаних між собою способів і принципів дослідження різних процесів, явищ та предметів [2, с. 29].

І. В. Кривов'язюк у своєму підручнику «Економічна діагностика» вказує, що метод діагностики являє собою систему теоретико-пізнавальних категорій, наукового інструментарію та регуля-

тивних принципів дослідження діяльності підприємств, тобто триада:

$$M = (K, I, P), \quad (1)$$

де: K – система категорій;

I – науковий інструментарій;

P – система регулятивних принципів [3, с. 74].

Категорії діагностики – це одні із найбільш загальних, ключових понять даної науки.

Основним елементом методу діагностики є її науковий інструментарій (апарат), тобто сукупність загальнонаукових і специфічних способів та прийомів дослідження стану суб'єктів господарювання. Виокремити прийоми та способи, що притаманні лише конкретній економічній науці, майже неможливо, так як науковий інструментарій різних наук є дуже взаємозв'язаним. У діагностиці як науці також застосовуються безліч прийомів, які спочатку були розроблені в межах тієї чи іншої економічної науки: бухгалтерського обліку, статистики, математики та програмування. Але, водночас діагностика має власні специфічні прийоми дослідження.

При діагностиці рівня економічної безпеки підприємства можуть бути використані такі три основні підходи, як:

- ресурсний – орієнтований на визначення економічної безпеки підприємства як сукупності ресурсів, встановлені його величини як сукупності фізичних і вартісних оцінок окремих елементів;

- цільовий – спрямований на визначення відповідності наявного рівня економічної безпеки та досягненню поставлених цілей;

- структурний – зорієнтований на визначення раціональної структури економічної безпеки підприємства, виходячи з певних встановлених нормативних співвідношень.

Останні два підходи діагностики економічної безпеки підприємства передбачають застосування інструментарію економічного аналізу.

Існує безліч підходів до класифікації способів та прийомів діагностики. Відповідно до одного з таких підходів в основу класифікації покладено рівень об'єктивності, згідно з яким розрізняють формалізовані та неформалізовані способи діагностики [4, с. 36].

В основі формалізованих методів діагностики покладені доведені та науковообґрунтовані аналітичні залежності. Дані методи є найбільш об'єктивними й саме тому найчастіше використовуються в практиці оцінки діяльності підприємств. Основні з них представлено у таблиці 1.

Проведення діагностики з використанням формалізованих методів передбачає дослідження за допомогою статистичної інформації та з використанням різноманітних математичних методів [5, с. 34].

Неформалізовані методи діагностики ґрунтуються на характеристичні аналітичних процедур на логічному рівні, тобто на застосуванні інтуїції, знань та досвіду аналітика. Даний вид методів передбачає встановлення діагнозу на основі узагальнення оцінок та інформації, які надаються експертами.

Існують такі неформалізовані методи діагностики економічної безпеки підприємства:

- якісні (абстрактно-логічні):
 - аналітичний метод;
 - деталізація;
 - узагальнення;
 - індукція;
 - дедукція;
 - порівняння;
 - евристичні прийоми;
 - експертний метод – оцінка ситуації високласними фахівцями;
 - соціологічний:
 - анкетування;
 - опитування;
 - співбесіди;
 - морфологічний – систематизація наборів альтернативних рішень по можливих сполученнях варіантів і вибір спочатку прийнятних, а потім найбільш ефективних варіантів;
 - рейтинговий – систематизація, ранжирування і визначення найкращих результатів по ряду показників;
 - фактографічний – аналіз зафіксованих фактів у засобах масової інформації, наукових працях і т.п.;
 - моніторинг – детальний, систематичний аналіз змін;
 - логічне моделювання – побудова сценаріїв, систем показників, аналітичних таблиць;
 - фундаментальний – вивчення основних тенденцій і визначення основних напрямків динаміки;

– технічний – відображення бажаних зглажених очікувань [5, с. 37].

Спираючись на вищезазначене, потрібно звернути увагу на те, що в процесі діагностики, аналітичної обробки економічної інформації використовується низка спеціальних способів і прийомів. З їхньою допомогою ще більше розкривається специфічність діагностики, відображається її системний та комплексний характер.

Тараруєв Ю. О. пропонує іншу класифікацію вищезазначених методів економічної діагностики залежно від того, яка інформація використовується: кількісні методи та методи експертної оцінки [6, с. 8].

В основі застосування кількісних методів лежить визначення кількісних показників, які певним чином характеризують діяльність підприємства та досягнуті результати. Вибір кількісних параметрів залежить від виду і напрямку економічної діагностики, а також від специфіки підприємства.

Серед найбільш розповсюджених кількісних методів економічної діагностики можна виділити наступні: статистичні методи, методи економічного (факторного) аналізу, методи фінансового аналізу, методи інтегральної оцінки фінансового стану підприємства, методи кореляційного і регресійного аналізу, методи діагностики банкрутства.

Експертні методи застосовують для діагностики стану підприємства у випадках, коли явища або процеси, які розглядаються, не можуть бути оцінені кількісно. Загальною рисою цих методів є те, що основою діагностики є аналіз думок експертів, що залучаються підприємством з урахуванням їх досвіду та компетенції.

До найбільш розповсюджених експертних методів належать SWOT-аналіз, метод Дельфі і «метод мозкового штурму».

У науковій літературі найбільше розповсюдження отримали наступні методи оцінки ефективності сформованої системи економічної безпеки та фінансового захисту, що на наш погляд все ж потребують поглиблення з точки зору віддзеркалення сукупності специфічних показників та набувають нових цільових критеріїв при

Таблиця 1

Формалізовані методи діагностики економічної безпеки підприємства*

Назва методу	Зміст методу
Факторний	Виявлення, класифікація та оцінка ступеня впливу окремих факторів
Математичний	Балансовий прийом, елімінування, процентні числа, диференціальний, логарифмічний, інтегральний аналіз, аналіз рівня ризиків, розрахунок простих та складних відсотків
Статистичний	Кореляційний, регресійний, дисперсійний, кластерний аналіз; метод середній та відносних величин; групування, прийом виділення «вузьких місць» і «провідних ланок», графічний, табличний та індексний методи
Стратегічний	SWOT-аналіз, STEP-аналіз, модель Портера, SPACE-аналіз, бенчмаркінг, метод складання профілю організації
Економіко-математичний	Для прогнозування розвитку подій
Фінансово-економічний	Метод беззбитковості, коефіцієнтний та рівноважний метод
Економетричні	Гармонійний, матричний, спектральний аналіз, міжгалузевий баланс, виробничі функції
Методи дослідження операцій та прийняття рішень	Теорії ігор, масового обслуговування, побудова дерев цілей, сіткове планування
Економіко-математичне моделювання і оптимальне програмування	Описові, передбачувани, прогностичні та нормативні моделі, системний аналіз, лінійне, нелінійне, динамічне та опукле програмування

* складено автором на основі [4, с. 8]

змiнах стратегiчних iнтересiв бiзнесу: ресурсно-функцiональний метод, комплексний, iндикаторний методи та метод, заснований на теорiї економiчних ризикiв.

Ресурсно-функцiональний метод або метод економiчної ефективностi, представники якого пiдходять до визначення оцiнки економiчної безпеки на основi оцiнки ступеню використання ресурсiв пiдприємства за кожною функцiональною складовою. При цьому в якостi корпоративних ресурсiв використовуються фактори бiзнесу. Це зокрема, ресурс капiталу (акцiонерний капiтал та фiнансовi ресурси), ресурс персоналу, ресурс iнформацiї та технологiй, обладнання та технiки, прав (права на використання патентiв, лiцензiй).

На основi статистичних методiв обробки iнформацiї оцiнка рiвня економiчної безпеки пiдприємства за всiма функцiональними складовими сильно ускладнена, саме тому, що бiльшiсть аспектiв цiєї проблеми дуже важко пiддаються математичнiй формалiзацiї, а деякi з них можуть не пiддаватись їй взагалi.

Ресурсно-функцiональний пiдхiд є найбільш широковживаним та визнаним. Проте, незважаючи на це, у нього є певнi суттєвi недолiки. Даний пiдхiд до оцiнки рiвня економiчної безпеки пiдприємства є приблизним, вiн не має конкретного кiлькiсного вираження (прямує до максимуму).

Комплексний метод передбачає розрахунок iнтегрального показника економiчної безпеки пiдприємства, який повинен задовольняти такi умови:

- наявнiсть чiтких фiксованих меж;
- зiставнiсть рiзночасових оцiнок рiвня економiчної безпеки одного пiдприємства, а також пiдприємств рiзних галузей;
- простота та доступнiсть методики розрахунку, що ґрунтується на наявних облiкових даних, її унiверсальнiсть.

Вплив внутрiшнiх та зовнiшнiх факторiв на економiчну безпеку пiдприємства дiстає свiй про- яв у змiнi показникiв його дiяльностi. Отже, рi-

вень економiчної безпеки пiдприємства $P_{ек.б}$ може бути поданий у виглядi функцiї багатьох змiнних:

$$P_{ек.б} = F(X_i) = \alpha_1 f(x_1) + \alpha_2 f(x_2) + \dots + \alpha_i f(x_n), \left(\sum_{i=1}^n \alpha_i = 1 \right), \quad (2)$$

де x_1, x_2, \dots, x_n – основнi показники дiяльностi пiдприємства;

$f(x_1), f(x_2), \dots, f(x_n)$ – локальнi функцiї залежностi рiвня економiчної безпеки вiд вiдповiдних показникiв дiяльностi пiдприємства;

$\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_i$ – частка значущостi кожного показника для економiчної безпеки пiдприємства;

i – кiлькiсть показникiв.

Индикаторний (пороговий) метод полягає у встановленнi рiвня економiчної безпеки у результатi порiвняння наявних фактичних показникiв дiяльностi пiдприємства з iндикаторами, якi виступають пороговими значеннями цих показникiв та вiдповiдають певному рiвню безпеки. При неточному визначеннi значень iндикаторiв, вiдповiдно, неправильно буде визначений рiвень економiчної безпеки.

Висновки i пропозицiї. Отже, для оцiнювання рiвня економiчної безпеки пiдприємства за її складовими та для визначення загального рiвня економiчної безпеки використовуються рiзнi методи.

На нашу думку, пiд методом економiчної дiагностики слiд розумiти науково-обґрунтовану систему принципiв, способiв та спецiальних прийомiв дослiдження, що дають змогу приймати обґрунтованi управлiнськi рiшення.

Доведено, що методи, якi використовуються для оцiнювання рiвня економiчної безпеки пiдприємства мають вiдповiдати обраним пiдходам. Здебiльшого всi цi методи потребують великої кiлькостi статистичних даних. Правильнiсть вибору методу залежить вiд цiлей пiдприємства, оскiльки iнформацiя носить суперечливий характер i базується на використаннi рiзних джерел, тому необхідно ретельно все зважувати, обирати та розраховувати.

Список лiтератури:

1. Гетьман О. О. Економiчна дiагностика / О. О. Гетьман, В. М. Шаповал. – К.: Центр навчальної лiтератури, 2007. – 307 с.
2. Ивахненко В. М. Курс економiчного аналізу / В. М. Ивахненко. – К.: Знання, 2006. – 261 с.
3. Кривов'язюк І. В. Економiчна дiагностика [текст]: навч. посiб. / І. В. Кривов'язюк. – К.: Центр учбової лiтератури, 2013. – С. 74-76.
4. Кузьмiн О. Є. Економiчна дiагностика / О. Є. Кузьмiн, О. Г. Мельник. – К.: Знання, 2012. – 318 с.
5. Парфентьева О. Г. Основнi методи, якi використовуються при проведеннi економiчної дiагностики потенцiалу розвитку пiдприємства / О. Г. Парфентьева // Науковi записки Нацiонального унiверситету «Острозька академiя». Серiя «Економiка»: збiрник наукових праць / ред. кол.: І. Д. Пасiчник, О. І. Дем'янчук. – Острог: Видавництво Нацiонального унiверситету «Острозька академiя», 2013. – Випуск 24. – С. 34–38.
6. Тараруєв Ю. О. Конспект лекцiй з курсу «Економiчна дiагностика» (для студентiв 5 курсу денної форми навчання спецiальностей 7.03050401, 8.03050401 «Економiка пiдприємства») / Ю. О. Тараруєв; Харк. нац. акад. мiськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2012. – 93 с.

Коваленко В.В.

Хмельницький національний університет

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ДИАГНОСТИКЕ УРОВНЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Аннотация

В статье рассматривается сущность понятия «методов диагностики». Исследованы и проанализированы известные методические подходы к диагностике экономической безопасности предприятия. Обобщены существующие подходы к выбору системы показателей. Избраны те методы, целесообразно использовать в диагностике экономической безопасности современного предприятия.

Ключевые слова: диагностика, экономическая безопасность предприятия, метод диагностики, комплексный метод, пороговый метод, метод экономической эффективности.

Kovalenko V.V.

Khmelnytsky National University

METHODS APPROACH FOR DIAGNOSIS OF ECONOMIC SECURITY ENTERPRISE

Summary

In the article the essence of the concept of «diagnostic methods». Investigated and analyzed the known methodological approaches to diagnostics of economic security. Overview of existing approaches to the choice of indicators. Elected the methods that should be used in the diagnosis of the economic security of the modern enterprise.

Keywords: diagnosis, economic security, method of diagnosis, complex method, threshold method, economic efficiency.